

Ю. В. Завгородня

orcid.org/0000-0003-3500-8638

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політичних теорій*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Енергетична безпека виступає одним із ключових чинників сучасної системи міжнародних відносин, адже забезпечення стабільних джерел енергопостачання та їх диверсифікація визначають не лише економічний розвиток, але й політичну незалежність держав. Для України ця проблема має особливе значення у зв'язку з її геополітичним положенням та історичною залежністю від постачання енергоресурсів ззовні. В умовах глобальних трансформацій та зростання ризиків у сфері енергетики зовнішня політика України спрямована на пошук нових стратегічних партнерів, інтеграцію до європейського енергетичного простору та активну участь у міжнародних ініціативах, які забезпечують безпеку енергопостачання.

На глобальному рівні Україна постає як учасник міжнародних переговорних процесів щодо енергетичної безпеки, де порушуються питання диверсифікації маршрутів транспортування нафти й газу, розвитку відновлюваних джерел енергії та створення механізмів захисту від енергетичного шантажу. Зовнішньополітичний курс держави у цій сфері тісно пов'язаний із зміцненням стратегічного партнерства з Європейським Союзом, США та іншими провідними акторами, а також із прагненням приєднуватися до глобальних енергетичних програм і договорів, що регламентують правила поведінки на світових ринках енергії.

На регіональному рівні особливу роль відіграє взаємодія України з країнами Центральної та Східної Європи, Чорноморського регіону та Кавказу. Саме тут формується мережа енергетичних проектів і ініціатив, спрямованих на зменшення залежності від традиційних джерел енергії та розбудову нової інфраструктури для транспортування газу й нафти. Україна прагне не лише інтегруватися в регіональні ринки, але й виступати транзитною державою, що забезпечує стабільність енергопостачання для значної частини Європи.

Таким чином, зовнішня політика України у сфері енергетичної безпеки має багатовимірний характер: від участі в глобальних процесах, що визначають правила функціонування світових енергетичних ринків, до розвитку регіональних ініціатив, які зміцнюють позиції країни як надійного партнера й транзитера. У сучасних умовах ця політика стає важливим інструментом збереження суверенітету, посилення міжнародної суб'єктності та зміцнення економічної стійкості держави.

Звичайно, у сучасному глобалізованому світі, енергетичні ресурси виступають фундаментом економічного розвитку та політичної стабільності, питання енергетичної безпеки набуває особливого значення для зовнішньої політики України. Держава, яка історично перебувала у стані залежності від імпорту енергоносіїв, стикається з необхідністю диверсифікації джерел постачання, модернізації енергетичної інфраструктури та інтеграції до європейського енергетичного простору. Водночас глобальні виклики, серед яких геополітичні конфлікти, енергетичний шантаж та зростаючий попит на відновлювані ресурси, створюють нові ризики й можливості для формування зовнішньополітичної стратегії України у цій сфері.

Актуальність проблеми зумовлюється посиленням енергетичних конфліктів у світі, які дедалі частіше використовуються як інструмент міжнародного тиску. У цих умовах особливої ваги набуває участь України у глобальних ініціативах, спрямованих на диверсифікацію маршрутів постачання енергоносіїв, розвиток співробітництва з Європейським Союзом, США та міжнародними організаціями. Паралельно важливим завданням є пошук ефективних механізмів протидії енергетичним загрозам, розробка нормативно-правових документів,

що регламентують питання енергетичної безпеки, а також активізація міжнародного партнерства задля створення прозорих і справедливих правил функціонування світових енергетичних ринків.

Вивчення зовнішньої політики України у сфері енергетичної безпеки є надзвичайно актуальним у контексті гарантування національного суверенітету, стабільності політичної системи та економічної незалежності. Виявлення основних загроз, оцінка ризиків та пошук шляхів їх нейтралізації сприятимуть формуванню ефективної системи енергетичної безпеки, збереженню стратегічної ролі України як транзитної держави та зміцненню її позицій у міжнародних відносинах. Це потребує скоординованої взаємодії державних органів, наукових установ, приватного сектора та міжнародних партнерів у межах глобальних і регіональних процесів.

Основною метою дослідження є аналіз зовнішньої політики України у сфері енергетичної безпеки з урахуванням глобальних і регіональних аспектів. Для досягнення цієї мети необхідно дослідити сучасні енергетичні виклики для держави, виявити вразливості та ризики у сфері міжнародного співробітництва, оцінити перспективи диверсифікації джерел енергії, а також визначити потенціал України у використанні глобальних і регіональних можливостей для посилення енергетичної незалежності.

Питаннями наукового аналізу займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: Л. Кормич, О. Суходоля, Ю. Харазішвілі, Г. Рябцев, Ю. Завгородня, Т. Краснополська, Л. Губерський та ін.

Теоретична характеристика політичних процесів щодо вектору зовнішньої політики чітко обґрунтована в енциклопедичному словнику. Головним завданням зовнішньої політики України на пострадянському просторі є формування зони вільної торгівлі, стимулювання розвитку промислової кооперації та інших форм економічної співпраці. Важливим напрямом традиційно залишається діяльність у межах Організації Об'єднаних Націй, одним із засновників якої виступила Україна, а також у її спеціалізованих установах. Участь у цих міжнародних структурах стала для держави водночас засобом зміцнення позицій на міжнародній арені та інструментом впливу на формування і розвиток глобальної системи. Це відповідає прагненню України долучатися до творення нового міжнародного порядку (Губерський Л.В. Енциклопедія Сучасної України, 2010).

Особливе місце у зовнішній політиці посідає миротворча діяльність під егідою ООН, що спрямована на запобігання та врегулювання міжнародних конфліктів. Україна активно долучається до миротворчих операцій у різних регіонах світу, підтверджуючи відданість ідеалам миру та міжнародної безпеки. Історичні особливості розвитку українського народу зумовили географічну розпорошеність його представників, що призвело до формування численних українських громад за межами країни. У зв'язку з цим одним із важливих завдань зовнішньої політики України є підтримка контактів із діаспорою, сприяння розвитку гуманітарних зв'язків, а також захист прав закордонних українців, зокрема у сфері збереження національної ідентичності.

У науковій літературі відзначено, що Україна є суверенною європейською державою, яка формує свою зовнішню політику відповідно до норм міжнародного права та орієнтує її на захист національних інтересів. Основними принципами цієї політики виступають рівноправність і суверенна рівність держав, невтручання у їхні внутрішні справи, повага до територіальної цілісності та непорушності чинних кордонів (Губерський Л.В. Енциклопедія Сучасної України, 2010).

Тому, в цілому зовнішня політика незалежної України відіграла значну роль у зміцненні міжнародного статусу держави, формуванні її позитивного іміджу у світі та визначенні належного місця у сучасних глобальних процесах. Окрім того, російсько-українська війна лише підтвердила об'єктивну необхідність євроінтеграційного напрямку розвитку для української держави та суспільних пріоритетів.

У монографічному дослідженні авторського колективу Суходолі О. М., Харазішвілі Ю. М., Рябцева Г. Л. відзначено, що «дослідження проблем енергетичної безпеки – складне завдання, що потребує врахування різних аспектів життєдіяльності країни та динаміки змін зовнішнього середовища». (Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Рябцев Г. Л., 2023). Автори слушно від-

значають про те, що соціально-політичні й технологічні зміни в енергетичній сфері, а також трансформація механізмів функціонування національних, регіональних і глобальних ринків зумовлюють необхідність створення системи раннього виявлення та нейтралізації загроз енергетичній безпеці. Використання системного підходу забезпечує науково обґрунтовану основу для єдиної методики ідентифікації загроз, їх опису та аналізу впливу на енергетичну стабільність. Це, у свою чергу, сприяє координації дій та підвищенню результативності роботи суб'єктів у даній сфері.

На думку Дегтяр О. важливим аспектом партнерських відносин у сфері енергетики є активна співпраця України з програмою INOGATE, яка надає значну підтримку у розвитку різних напрямів енергетичного сектору. Серед ключових сфер взаємодії можна виокремити: удосконалення енергетичних ринків (оновлення нормативно-правової бази щодо забезпечення споживачів електроенергією та газом, запровадження механізмів контролю якості послуг, використання автоматизованих систем для врегулювання платежів у разі неналежного надання послуг); стандартизацію в енергетиці; розвиток енергетичної статистики (збір даних і формування якісних паливно-енергетичних балансів); підвищення енергоефективності; стимулювання інвестицій (ідентифікація перспективних проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та енергетичної безпеки); формування сучасної енергетичної політики; а також удосконалення тарифної системи (розробка методик визначення та застосування тарифів). Отже, співробітництво України з міжнародними організаціями охоплює основні напрями енергетичного розвитку держави.

Згідно з результатами експертного опитування, проведеного з 30 вересня по 10 жовтня 2024 року в межах проєкту «Експертно-аналітична підтримка діяльності МЗС України у сфері розвитку публічної дипломатії та зміцнення діалогу влади і суспільства», Україна в умовах війни перебуває під впливом динамічних глобальних і регіональних процесів, що створюють серйозні виклики та загрози. Експерти вкрай низько оцінили ефективність підтримки з боку таких міжнародних структур, як МАГАТЕ (2,1 бала), Міжнародний Червоний Хрест (2,0 бала), ОБСЄ (1,9 бала), ООН (1,9 бала) та ОЧЕС (1,5 бала) (Разумков Центр, 2023).

Подібні результати зумовлені тим, що ці організації не змогли належним чином відреагувати на російську агресію. Робота Ради Безпеки ООН і ОБСЄ щодо України фактично була паралізована через застосування права вето з боку країни-агресора. Гуманітарні місії ООН і Міжнародного Червоного Хреста позбавлені доступу до тимчасово окупованих територій, при цьому представники Червоного Хреста займають позиції, неприйнятні для України у контексті злочинів РФ. МАГАТЕ, у свою чергу, втратило реальні можливості контролювати ситуацію навколо захопленої Запорізької АЕС. Водночас через об'єктивні обставини та геополітичні чинники допомога з боку регіональних структур, зокрема ОЧЕС, залишається на вкрай низькому рівні.

На думку Дегтяр О. енергетична забезпеченість України залишається однією з найнижчих у світі, адже держава практично не володіє власними запасами викопного палива та систематично потерпає від обстрілів і воєнних дій з боку росії. Отримавши у 2022 році статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, Україна зобов'язана імплементувати ключові положення законодавства ЄС та розвивати власні енергетичні ринки для подальшої інтеграції на регіональному й європейському рівнях. Водночас у стратегічних та офіційних документах країна приділяє особливу увагу забезпеченню стійкості енергетичного сектора і мінімізації наслідків кліматичних змін (Дегтяр О., 2024).

Перспективний аналіз розвитку української енергетики свідчить, що найближчим часом необхідно розглянути питання базового фінансування науково-дослідних установ та створення ефективних механізмів проєктного фінансування. Це сприятиме підвищенню результативності наукових розробок у сфері енергетичної політики, їх практичній цінності, а також посиленню міжнародного співробітництва й внутрішньодержавної координації. Такий підхід допоможе комплексно вирішувати актуальні енергетичні проблеми України та забезпечувати поступову інтеграцію у європейський енергетичний простір.

Авторським колективом науковців зазначено, що українське суспільство вирізняється мінливістю політичних уподобань і часто стає об'єктом впливу недобросовісних політиків та як

внутрішніх, так і зовнішніх провокаторів, що мають на меті дестабілізацію державної системи. У таких умовах ключова роль політичної еліти полягає у відстоюванні стратегічно важливих для країни питань, а не у використанні маніпуляцій задля особистої вигоди. Політичні трансформації сучасності створюють підґрунтя для прогресивних змін, проте недостатня компетентність і поширені корупційні практики формують ризики масштабної деструкції в управлінських структурах на різних рівнях. Це гальмує розвиток держави та знижує ефективність політичних процесів.

Загалом, формування цілісної державної політики з протидії деструктивним політичним практикам потребує не лише політичної волі та високого рівня суспільної свідомості у сфері попередження порушень, але й належного законодавчого підґрунтя та якісного практичного впровадження правових норм. Саме поєднання цих чинників здатне забезпечити стабільність і сталий розвиток України (Кормич Л.І., Краснопольська Т.М., Завгородня Ю.В., 2024).

Енергетичний потенціал України залишається одним із найнижчих у світі, адже країна обмежено володіє власними запасами викопного палива та постійно страждає від обстрілів і воєнних дій з боку росії. Набувши у 2022 році статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, Україна зобов'язана гармонізувати своє законодавство з нормами ЄС і модернізувати внутрішні енергетичні ринки для поступової інтеграції в європейський енергетичний простір. При цьому у стратегічних документах держави особлива увага приділяється підвищенню стійкості енергетичного сектору та зменшенню негативного впливу кліматичних змін.

Перспективний аналіз розвитку української енергетики засвідчує потребу у запровадженні стабільного фінансування науково-дослідних установ і розширенні системи проєктного фінансування. Це дозволить підвищити ефективність і прикладну значущість наукових розробок у сфері енергетичної політики, сприятиме зміцненню міжнародного співробітництва та розвитку внутрішньодержавної координації, що є необхідним для комплексного розв'язання енергетичних викликів країни.

Тому враховуючи усі аспекти у сфері енергетичної безпеки зовнішня політика України формується на перетині глобальних і регіональних процесів, що зумовлюють як можливості, так і виклики для держави. На глобальному рівні ключову роль відіграє залучення до діяльності міжнародних організацій, зокрема ООН та її структур, що дає можливість відстоювати національні інтереси у питаннях миру, безпеки та енергетики. Попри обмежену ефективність частини інституцій, участь у миротворчих і дипломатичних ініціативах дозволяє Україні формувати позитивний імідж і зміцнювати позиції у світовому співтоваристві. Водночас досвід російсько-української війни продемонстрував обмеженість впливу міжнародних організацій у протидії агресії, що актуалізує потребу у створенні нових механізмів глобального енергетичного та безпекового співробітництва.

На регіональному рівні пріоритетним напрямом для України залишається європейська інтеграція, яка безпосередньо пов'язана з імплементацією стандартів ЄС у сфері енергетики, розвитку внутрішніх ринків та модернізації інфраструктури. Участь у програмах на кшталт INOGATE сприяє реформуванню енергетичного сектору, підвищенню його ефективності та стимулюванню інвестицій, що є основою для поступового входження у єдиний європейський енергетичний простір. У регіональному вимірі також важливим завданням виступає зміцнення співпраці з сусідніми державами у сфері транзиту енергоресурсів, координації дій щодо збереження енергетичної стабільності та спільної протидії кризам.

Таким чином, глобальний аспект зовнішньої політики України визначається участю у формуванні міжнародних правил та механізмів енергетичної безпеки, тоді як регіональний орієнтований на інтеграцію до ЄС, розвиток транскордонної співпраці та створення передумов для стійкого функціонування енергетичної системи. Поєднання цих вимірів дозволяє державі не лише реагувати на сучасні виклики, а й закладати основу для довгострокового сталого розвитку у контексті європейської та глобальної безпеки.

Література

- Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Рябцев Г. Л. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками : монографія / за ред. О. М. Суходолі. Київ : НІСД, 2023. 152 с.
- Детяр О. Політика енергетичної безпеки України: стратегічні виклики та міжнародна співпраця. *Публічне управління і політика*. № 2, 2024. URL: file:///C:/Users/38096/Downloads/ENERGY_SECURITY_POLICY_OF_UKRAINE_STRATEGIC_CHALLE.pdf.
- Разумков центр. Зовнішня політика України: стан, тенденції, перспективи (вересень–жовтень 2024 р.). *Дослідження*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnia-polityka-ukrainy-stan-tendentsii-perspektyvy>
- Чекаленко Л. Д., Федуняк С. Г. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. Л. Д. Чекаленко. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 464 с.
- Губерський Л. В. Зовнішня політика України. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: <https://esu.com.ua/article-16885>
- Кормич Л. І., Краснопольська Т. М., Завгородня Ю. В. Конструктивізм та деструктивність суспільних змін у Східній та Центрально-Східній Європі в усвідомленні українського соціуму. *Актуальні проблеми політики*. № 73, 2024. С. 5–15.
- Yergin D. Ensuring energy security. *Foreign Affairs*. 2006. Vol. 85, № 2. P. 69–82. URL: <https://doi.org/10.2307/20031912>

References

- Sukhodolia, O. M., Kharazishvili, Yu. M., & Riabtsev, H. L. (2023). *Enerhetychna bezpeka Ukrainy: perspektyvna model upravlinnia ryzykamy* [Energy security of Ukraine: A prospective model of risk management]. Kyiv: NISD. [in Ukrainian]
- Diehtiar, O. (2024). *Polityka enerhetychnoi bezpeky Ukrainy: stratehichni vyklyky ta mizhnarodna spivpratsia* [Ukraine's energy security policy: Strategic challenges and international cooperation]. *Publichne upravlinnia i polityka*, (2). Retrieved from file:///C:/Users/38096/Downloads/ENERGY_SECURITY_POLICY_OF_UKRAINE_STRATEGIC_CHALLE.pdf [in Ukrainian]
- Razumkov Center. (2024). *Zovnishnia polityka Ukrainy: stan, tendentsii, perspektyvy (veresen-zhovten 2024 r.)* [Ukraine's foreign policy: State, trends, prospects (Sept–Oct 2024)]. Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zovnishnia-polityka-ukrainy-stan-tendentsii-perspektyvy> [in Ukrainian]
- Chekalenko, L. D., & Feduniak, S. H. (2010). *Zovnishnia polityka Ukrainy (vid davnikh chasiv do nashykh dnyv)* [Foreign policy of Ukraine (from ancient times to the present)]. Kyiv: Vyd. dim "Personal". [in Ukrainian]
- Huberskyi, L. V. (2010). *Zovnishnia polityka Ukrainy* [Foreign policy of Ukraine]. In *Encyclopedia of Modern Ukraine*. National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-16885> [in Ukrainian]
- Kormych, L. I., Krasnopolska, T. M., & Zavorodnia, Yu. V. (2024). *Konstruktivizm ta destruktivnist suspilnykh zmin u Skhidnii ta Tsentralno-Skhidnii Yevropi v usvidomlenni ukrainskoho sotsiumu* [Constructivism and destructiveness of social change in Eastern and Central-Eastern Europe in the perception of Ukrainian society]. *Aktualni problemy polityky*, (73), 5–15. [in Ukrainian]
- Yergin, D. (2006). Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, 85(2), 69–82. <https://doi.org/10.2307/20031912> [in English]

Анотація

Завгородня Ю. В. Зовнішня політика України у сфері енергетичної безпеки: глобальний та регіональний аспекти. – Стаття.

У дослідженні розглядається зовнішня політика України у сфері енергетичної безпеки в контексті глобальних і регіональних викликів сучасності. Особлива увага приділяється аналізу впливу енергетичних конфліктів на формування зовнішньополітичних пріоритетів держави, її стратегічних орієнтирів та міжнародних відносин. Досліджено ключові ризики, що виникають унаслідок використання енергетики як інструменту політичного та економічного тиску, а також роль енергетичних ресурсів у забезпеченні міжнародної безпеки й стабільності світового політичного процесу.

У центрі уваги – питання енергетичної залежності та диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, що мають визначальний вплив на національну безпеку України. Значна увага приділяється трансформації ринків енергоресурсів, глобальній конкуренції за доступ до стратегічних ресурсів та розвитку міжнародних механізмів контролю над ними. Показано, що енергетичні конфлікти не лише знижують рівень політичної стабільності, але й створюють ризики глобальної дестабілізації, посилюючи залежність окремих держав від великих постачальників енергії.

Окремий акцент зроблено на впливі російсько-української війни, яка докорінно змінила архітектуру енергетичної безпеки Європи. Розглянуто проблеми припинення транзиту російських енергоносіїв, розвиток альтернативних маршрутів постачання, інтеграцію України до європейських енергетичних ринків, а також перспективи відновлення й модернізації національної енергетичної інфраструктури. Аналізуються ризики ядерної небезпеки у зв'язку з військовими діями на території України, зокрема навколо атомних електростанцій, що стає предметом міжнародних безпекових дебатів.

У дослідженні також висвітлюється роль стратегічного партнерства України з країнами Європейського Союзу, США та іншими міжнародними акторами. Зазначається, що стратегічна співпраця в енергетичній сфері сприяє зміцненню національної незалежності та формуванню нової моделі міжнародної безпеки. У цьому контексті аналізуються колективні ініціативи, спрямовані на створення єдиних стандартів у сфері енергетичної безпеки, розвиток відновлюваних джерел енергії та запровадження спільних механізмів протидії енергетичним загрозам.

Таким чином, стаття пропонує комплексний підхід до аналізу зовнішньої політики України у сфері енергетичної безпеки, розкриваючи її значення у глобальному та регіональному вимірах. Акцентовується увага на необхідності міжнародного співробітництва, стратегічних партнерств та міждисциплінарного підходу до протидії сучасним викликам. Зроблено висновок, що ефективна енергетична політика України є важливою умовою захисту національних інтересів, забезпечення стійкості держави та формування стабільної міжнародної системи безпеки.

Ключові слова: зовнішня політика України, глобальний аспект, регіональний аспект, міжнародна безпека, стратегічне партнерство, енергетичні конфлікти, російсько-українська війна, транскордонне співробітництво, ядерна небезпека.

Summary

Zavgorodnya Yu. V. Foreign policy of Ukraine in the field of energy security: global and regional aspects. – Article.

The study examines Ukraine's foreign policy in the field of energy security in the context of global and regional challenges of our time. Particular attention is paid to the analysis of the impact of energy conflicts on the formation of the state's foreign policy priorities, its strategic guidelines, and international relations. The key risks arising from the use of energy as a tool of political and economic pressure, as well as the role of energy resources in ensuring international security and the stability of the global political process, are investigated.

The focus is on the issues of energy dependence and diversification of energy supply sources, which have a decisive impact on the national security of Ukraine. Considerable attention is paid to the transformation of energy markets, global competition for access to strategic resources, and the development of international mechanisms for controlling them. It is shown that energy conflicts not only reduce the level of political stability, but also create risks of global destabilization, increasing the dependence of individual states on large energy suppliers.

Special emphasis is placed on the impact of the Russian-Ukrainian war, which radically changed the architecture of Europe's energy security. The problems of stopping the transit of Russian energy carriers, the development of alternative supply routes, the integration of Ukraine into European energy markets, as well as the prospects for the restoration and modernization of the national energy infrastructure were considered. The risks of nuclear danger in connection with military operations on the territory of Ukraine are analyzed, in particular around nuclear power plants, which is becoming the subject of international security debates.

The study also highlights the role of Ukraine's strategic partnership with the European Union, the United States, and other international actors. It notes that strategic cooperation in the energy sector contributes to strengthening national independence and forming a new model of international security. In this context, collective initiatives aimed at creating common standards in the field of energy security, developing renewable energy sources, and introducing joint mechanisms to counter energy threats are analyzed.

Thus, the article offers a comprehensive approach to the analysis of Ukraine's foreign policy in the field of energy security, revealing its significance in global and regional dimensions. The article emphasizes the need for international cooperation, strategic partnerships, and an interdisciplinary approach to countering modern challenges. It is concluded that an effective energy policy of Ukraine is an important condition for protecting national interests, ensuring the stability of the state, and forming a stable international security system.

Key words: foreign policy of Ukraine, global aspect, regional aspect, international security, strategic partnership, energy conflicts, Russian-Ukrainian war, cross-border cooperation, nuclear danger.

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.10.2025

Дата публікації: 21.11.2025